

PROKURATURA XODIMLARI KASBIY KOMPITENTLIGINI O'RGANISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Rasulov Mo'minmirzo Rustamovich, Buxoro Davlat universitetining Psixologiya kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Rasulovmominmirzo@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada prokrotura xodimlari ijtimoiy-psixologik va kommunikativ kompetentligi omillarining namoyon etilishi va rivojlanishini tadqiq etish hamda uning o'ziga xos ijtimoiy-psixologik omillarini takomillashtirish haqida fikr yuritilib, xodim ijtimoiy-psixologik kompetentligi va kommunikativ kompetentligini rivojlantiruvchi ijtimoiy-psixologik omillar, komponentlarini aniqlash mexanizmlari ochib berilgan..

Kalit so'zlar: kasbiy kompetentlik, kompetensiya, maxsus kompetentlik, individual kompetentlik, shaxsiy kompetentlik.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ РАБОТНИКОВ ПРОКУРАТУРЫ

Расулов Муминмирзо Рустамович, независимый исследователь кафедры психологии Бухарского государственного университета

Rasulovmominmirzo@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматривается исследование проявления и развития факторов социально-психологической и коммуникативной компетентности работника прокуратуры, а также совершенствование ее отдельных социально-психологических факторов, выявление социально-психологических факторов и компонентов, развивающих социально-психологическую компетентность и раскрываются коммуникативные механизмы компетентности работника.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентность, специальная компетентность, индивидуальная компетентность, личностная компетентность.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF STUDYING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF PROSECUTOR'S EMPLOYEES

Rasulov Muminmirzo Rustamovich, an independent researcher at the Department of Psychology of Bukhara State University

Rasulovmominmirzo@gmail.com

Abstract: This article discusses the research of the manifestation and development of the factors of the socio-psychological and communicative competence of the prosecutor's office, as well as the improvement of its specific socio-psychological factors, and the identification of the socio-psychological factors and components that develop the socio-psychological competence and communicative competence of the employee mechanisms are revealed.

Key words: professional competence, competence, special competence, individual competence, personal competence.

Jahonda jinoyatchilikni oldini olish va xavfsizlikni ta'minlash masalasiga e'tibor kundan kunga ortib bormoqda. O'zbekiston 2023 yilning birinchi yarmida jinoyatchilik va xavfsizlik darajasi bo'yicha 144 davlat orasidan 115-o'rinni egallab, jinoyatchilik darajasi bo'yicha 31,3 ball, xavfsizlik darajasi bo'yicha 68,7 ball bilan baholangan. Reytingda quyi o'rinlarni egallashi mamlakatda xavfsizlik darajasi yuqoriligidan dalolat beradi. Reytingda jinoyatchilik eng avj davlat sifatida Venesuela (jinoyatchilik darajasi 82,1 ball), Papua-Yangi Gvineya (80,4 ball), Afg'oniston (78,4 ball) o'rin olgan. Eng xavfli davlatlar TOP-10 taligiga Gaiti, Janubiy Afrika, Gonduras, Trinidad va Tobago, Suriya, Gayana, Yamayka kirgan. Qatar eng xavfsiz davlat deb topilgan, xavfsizlik darajasi 85,7 ballga baholangan. Shuningdek, BAA (85,4), Tayvan (83,9), Man oroli (82,1), O'mon sultonligi (80,4), Armaniston (78,4), Gonkong (78,3), Yaponiya (77,1), Singapur (76,9), Baxrayn (75,8) xavfsiz davlatlar o'ntaligiga kirgan². Shu nuqtai nazardan, jahonda muvaffaqiyatli tarzda olib borilayotgan islohotlar jarayonida jinoyatchilikni oldini olish va xavfsizlikni ta'minlashda huquq-tartibot organlari xodimlari faoliyatiga qo'yiladigan talablar, ularning shaxsiy, kasbiy va intellektual salohiyatini har tomonlama, xususan psixologik jihatdan yuksak darajaga ko'tarish masalasi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda huquq-tartibot organlari faoliyati samaradorligini oshirish, prokratura xodimlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda. Shu boisdan, prokratura xodimlari kasbiy kompetentligini oshirish, ularning shaxsiy sifatlariga xos bo'lgan xususiyatlarni ro'yobga chiqarish, psixokorreksion va rivojlantiruvchi usullar orqali ularning kasbiy faoliyat samaradorligiga bevosita ta'sir etuvchi kasbiy, kommunikativ va ijtimoiy-psixologik kompetentlik omillarini shakllantirish dolzarb muammo sifatida belgilangan.

Ko'pgina xorij va mahalliy psixologiya, shuningdek pedagogik adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, xodim kasbiy kompetentligining turlicha xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarda kasbiy kompetentlik metodologiyasiga dahldor bo'lgan pedagogik psixologik xususiyatlarni nazariy jihatdan izohlashga harakat qildik. Ko'pgina ilmiy adabiyotlarning tahliliga qaraganda, kasbiy kompetentlikni aniqlashga doir tadqiqotchilar tomonidan turli yondashuvlar mavjud.

Jahon va respublikamizdagi psixologiya maktablarida inson omilini tahlil qilish, ularni har tomonlama rivojlantirishda turli xil psixologik usullardan foydalanishga alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, xorijiy va mahalliy adabiyotlarda «Kompetentlik» tushunchasini ta'riflashda yagona yondashuv mavjud emas. Kompetentlik so'zining ma'nosi lotinchadan olingan bo'lib, «competo» «erishayapman, munosibman» degan ma'nolarni anglatadi, hamda ma'lum faoliyat turidan xabardorligini bilishini bildiradi. «Kompetensiya» bu – inson faoliyatiga namoyon

---

² https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2023-mid

bo'ladigan, yetarli darajada boxabar faoliyat yoki sohada insonning amaliy jihatdan qodirligi, shuningdek, kasbiy faoliyatning ma'lum bir tizim bo'yicha shakllanganligini belgilovchi xususiyat hisoblanadi. Shunga qaramay, aksariyat mualliflar tomonidan kompetentlik faoliyat yoki harakatning samarali ishlashi bilan bog'lanadi.

Shunday qilib, kompetentlik insonning yuksak xislatlaridan biri bo'lib, uning shakllanishi zamonaviy ta'lim-tarbiyaning asosi hisoblanadi.

Jumladan, Yevropa va amerikalik tadqiqotchilar kasbiy kompetentlikning amaliy jihatlarini, ya'ni muhitga ta'sir etuvchi (I.Borg, M.Muller, V.I.Lupandin), vazifani muvaffaqiyatli uddalashga xizmat qiluvchi bilim, ko'nikma va malakalar majmuasi (O.O.Gonina, M.Kaplan, L.Nugust); faoliyat tuzilmasidagi alohida hatti-harakatlarni amalga oshirishni ta'minotchisi (A.A.Blaginin, G.Birkhoff), amaliyotga tatbiq etiladigan usullarni bilish jarayonlariga qo'llovchi (S.P.Destra, S.Dollinger) sifatida o'rganishgan.

Nazariy manbaalarning tahliliga ko'ra prokratura xodimlarining «kompetensiya» va «kompetentligi» bo'yicha aniq talqin juda kam uchraydi. Bu esa ushbu atamani zamonaviy psixologik mazmundagi muammolarni o'rganishda dolzarb ekanligini ko'rsatadi.

«Kompetentlik» tushunchasi dastlab kognitiv psixologiya sohasi vakillari tomonidan qo'llanila boshlagan. Ushbu tushuncha shaxsning o'zini-o'zi anglashi, o'z-o'zini hurmat qilishini belgilovchi omil bo'lib hisoblanadi va shaxsning umumiy xususiyatlari hamda uning kasbiy faoliyati xususiyatlaridan ko'ra ko'proq bog'liqligini bildiradi.

Deyarli barcha lug'atlarda «kompetentlik» va «kompetensiya» muammolari alohida bir kategoriya sifatida o'rganiladi. Kompetentlik ta'riflari bir-biriga juda o'xshash va bir-birini takrorlaydi, «kompetentlik» uchun yagona talqin bo'lmasa-da, bu konsepsiya «har qanday tashkilot yoki mutaxassisning bilimlarga egalik qilish vakolatlari (huquq va burchlari) yig'indisi» deb talqin qilinadi. Shunday qilib, «kompetensiya» – bu «kompetentlik» so'zidan olingan termin bo'lib, insonning bilim, ko'nikma va malakalarni to'g'ri anglay olishiga, «kompetentlik» esa semantik tomondan birlamchi yo'nalish bo'lib, ularning intro (insonning ichki imkoniyatlari) jamlanmasi, tizimi, shaxsning ma'lum bir tajribalari «jamlanmasi» ni bildiradi [49].

I.A.Zimnyaya «kompetentlik»ni uch guruhini keltirib o'tadi:

- o'z-o'ziga shaxs sifatida va hayot faoliyatining sub'ekti sifatida qarashligi;
- insonning boshqa kishilar bilan o'zaro ta'sir munosabati bilan bog'liqligi;
- inson faoliyati bilan bog'liq kompetensiyalar uning barcha turlari va shakllarida namoyon bo'lishi[135].

Bizning fikrimizcha, qo'riqlash xizmati xodimlarining kasbiy tayyorgarligini tashkil etish jarayonida I.A.Zimnyaya asarlari juda muhim sanaladi.

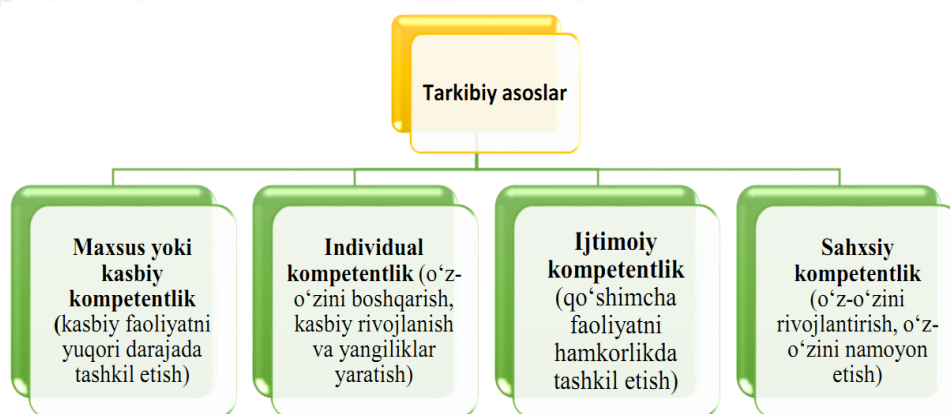
Kompetentlik keng ma'noda qobiliyat bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ko'nikma, malaka va boshqalar. Kompetentli shaxs - yetarli malakaga, bilim va imkoniyatlarga ega shaxs hisoblanadi.

So'nggi yillarda kompetentlik muammosi yangicha talqinlarda namoyon bo'lmoqda. Ko'pgina olimlar nafaqat kompetentlik balki professional kompetentlik haqida mutaxassisning kasbiy mehnat talablariga muvofiqligi ko'rsatkichi sifatida fikr yuritishgan (E.F.Zeer [133], A.K.Markova [176] va boshqalar.

Shaxsning professional kompetentlik muammosi bo'yicha K.K.Platonova, N.S.Ribakov [200] tadqiqotlarida mutaxassislarning kasbiy faoliyati bo'yicha o'zini-o'zi anglaganligi, kasbiy yutuqlari, o'z kasbining ustasi ekanligi, kasbiy malaka kabi asosiy psixologik kategoriyalarning mazmunini anglashga yordam beradi. Ushbu yo'nalish doirasida professional yondashuv usullari ham takomillashtirilgan.

Bir qator tadqiqotlarda bevosita kasbiy kompetentlik va uning o'ziga xos jihatlari o'rganilgan. Ana shunday tadqiqotlar sirasiga A.K.Markova va B.Nazarovalar tomonidan olib borilgan izlanishlarni kiritish mumkin.

O'z tadqiqotlarida A.K.Markova kasbiy kompetentlikni quyidagi tarkibiy asoslardan iborat ekanligini qayd etadi.

1.-rasm. Kompetentlikning muhim tarkibiy asoslari (A.K.Markova)

Ayni paytda prokuratura xodimlarining kasbiy kompetentligi uning kasbiy bilimi va malakalari, boshqa bir tomondan kasbiy pozitsiyasi va psixologik sifatlar mutanosibligi bilan baholanishi mumkin. Zero, taniqli psixolog olim A.K.Markova tomonidan to'g'ri ta'kidlanganidek, kasbiy faoliyatda protsessual ko'rsatkichlarining ya'ni u yoki bu natijalarga erishishga olib keluvchi ta'sir vositalari va muhitning roli katta. Prokuratura xodimlari professionalizmi uning kasbiy faoliyati sharoitida o'zini turlicha namoyon qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, prokuratura xodimlarining kasbiy kompetentligining namoyon etilishi, har bir prokuratura xodimida o'ziga xos tarzda shakllangan ijtimoiy-psixologik va kommunikativ kompetentlik kabi omillarga bevosita bog'liqligi aniqlandi. Bu borada kasbiy kompetentlik, eng avvalo, kasbiy faoliyat samaradorligini belgilashga uning barkamolligini ta'minlashga xizmat qilishi aniq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan.) URL:<http://lex.uz/uz/docs/20596>.

2.Reynolds C.K., Gutkin T.B. School Psychology: Essentials of theory and Praktice – IV.V., 1984.

3.Lyman W. Porter and Edward E. Lawler, Managerial Attitudes and Performance: Homewood, III: Irwin, 2006, - 432 p.

Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие. Социально-психологические проблемы. Текст. /В.С.Агеев. – М. 1990-239 с.